חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת ויצא

לא רוצה להתחייב לך!

אתה אוהב להתחייב או להיות משוחרר? מהי דרכו המיוחדת של יעקב אבינו להתמודד עם השקרים של לבן? ואיך כל זה קשור לעילת הסבירות?

בין אדום ללבן: מי רוצה לעבוד?

פרשת השבוע, פרשת ויצא, פותחת ביציאתו של יעקב אבינו מבאר שבע לכיוון חרן. לאורך כל הפרשה יעקב עובד קשה אצל לבן הארמי, מתחתן עם רחל ולאה, מקים את שבטי ישראל, מתעשר בצאן וברכוש, ולבסוף בורח מלבן לארץ ישראל.

יעקב אבינו יוצא לחרן בעקבות הבריחה מעשיו אחיו, ומיד בהגיעו לשם הוא נכנס לתקופה ארוכה של מאבק מול לבן. כך הפרשה מפגישה אותנו עם מעבר ברור מההתמודדות של יעקב מול עשיו אל ההתמודדות שלו מול לבן.

במאמר שלפניכם ננסה להבין מה מייצג כל אחד משני היריבים הללו בנפש – מהי תפיסת עולמו של עשיו ומהי תפיסת עולמו של לבן – ומתוך כך, כיצד יעקב אבינו מתמודד עם כל אחד מהם.

עשיו האדום – להיבלע בתוך הדחף

כדי להבין את המלחמה שבין הדמויות, עלינו להתבונן בצבעים שמלווים אותן. עשיו מזוהה עם הצבע האדום – "הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה", "אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ". אדום הוא צבע של חיות צבע חזק, ובולט . עשיו נכנס אל תוך המציאות בכל הכוח, לתוך הדחפים שלו ולתוך התאוות שלו. הטענה של עשיו היא שאסור לעצור את הדחפים, כי כל מעצור מפסיק את זרימת החיות. מבחינתו, צריך שתהיה כמה שיותר חיות כאן ועכשיו – "הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה". עכשיו מעניינת אותו רק התאווה, והוא שקוע ובלוע בכל כולו בתוכה, בלי לחשוב על התוצאה העתידית.

לבן – הפחד ממחויבות ומנזקקות

לעומת עשיו, שנכנס חזק לתוך התאווה, לבן לא מוכן להיכנס עד הסוף לשום דבר ולשום תאווה. כשמו כן הוא – צבע לבן, שאין בו שום גוון מסוים. אצל לבן, העיקר הוא לא להגביל את החיות לתחום מסוים ולא להתחייב לשום דבר.

מדוע לבן מפחד כל כך ממחויבות? כי ברגע שאדם נכנס חזק לתוך דחף או רצון, מתברר שהוא נזקק ומחויב לדבר שאותו הוא רוצה למלא. לבן בשום אופן לא מוכן להיות חייב או נזקק. **לבן הוא יהיה מוכן 'ללכת על משהו' רק בתנאי שבסוף הוא יוכל להגיד שהוא לא באמת הלך על זה.**

מכאן נובעת כל הרמאות של לבן: הוא לא מוכן להודות שהוא התחייב למשהו או שנכנס למשהו באמת. "אמרתי? מה פתאום!", הוא ממציא תירוצים שלפיהם שום התחייבות אינה מחייבת באמת ("לֹא יֵעָשֶׂה כֵּן בִּמְקוֹמֵנוּ"). כאשר לבן רוצה לנצל את יעקב, הוא עוטף זאת בנחמדות ובריחוק: "הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם? הַגִּידָה לִי מַה מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ". הוא מנסה להחביא כמה שאפשר את האינטרס שלו ואת הרצון שלו לנצל, כדי שחס ושלום לא ייחשף – בעיקר לעצמו וגם לאחרים – כמי שנזקק ומחויב למשהו במציאות.

תרבות הפרוגרס – עילת הסבירות של לבן הארמי

תנועת הנפש הזו של לבן באה לידי ביטוי מובהק בתרבות הפרוגרס של ימינו. גם הפרוגרס מצייר את עצמו כ"לבן" ונקי לחלוטין – כאילו אין לי שום אינטרס אישי, והכל טוב. הרצון הפנימי הוא לנצל את העולם, אך תוך הקפדה שיהיה ברור שזה בביכול לא נובע משום אינטרס אישי. זהו היסוד שעומד מאחורי הסיסמאות של "חופש לכולם" ו"שוויון לכולם": אין טוב ורע מוחלטים, ואין שום מחויבות.

לבן גם תרבות הפרוגרס היא תרבות של רמאות מתייפייפת. פעם אחת אומרים על מעשה מסוים שהוא הדבר הגרוע ביותר בעולם, ופעם אחרת אומרים על אותו מעשה ממש שהוא דווקא סביר ולא נורא בכלל. מי מחליט? שופטי בית המשפט העליון, למשל, שאינם מחויבים לחוקים ברורים או לערכים מוחלטים, אלא פועלים על פי "עילת הסבירות" – מושג נזיל ו"לבן" שמאפשר להחליט בכל רגע נתון לפי האינטרס העכשווי, ובלבד שלא ייצא שהתחייבנו למשהו מסוים והגבלנו את עצמנו.

אך כפי שקורה אצל לבן, הנחמדות הזו מחזיקה מעמד רק כל עוד האינטרס מצליח להישאר נסתר. ברגע שדוחקים את לבן לפינה, המסכה הנעימה מתקלפת והרוע מתגלה במלוא כיעורו.

בהתחלה לבן מצטייר כנדיב שרק רוצה לשלם ליעקב משכורת; אחר כך הוא מרמה אותו ומחליף את רחל בלאה תוך הצגה כאילו מדובר בטובתו של יעקב 'ונתנה לך גם את זו'; בהמשך הוא כבר תובע בעלות על הכל ("הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי"); ובסוף, בהר הגלעד, הרוע יוצא החוצה בגלוי – "יֶשׁ לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע" – וגם אז הוא עדיין מלביש את הרצון להרע בתוך הצטדקות מזויפת.

יעקב אבינו – לרצות לרצות

כיצד יעקב אבינו חושף את השקר של לבן? יעקב אינו מתווכח איתו, אלא פשוט מבטא את מהותו שלו. מול עשיו שרוצה את הדברים רק ברגע שהם מאירים ואחר כך הכל חולף, ומול לבן שאינו רוצה באמת להתחייב לשום דבר, יעקב אבינו מלמד אותנו יסוד עמוק בנפש: כאשר אדם רוצה משהו באמת, הוא אינו רוצה רק שהדבר יבוא לו בקלות – אלא הוא **רוצה לרצות** אותו.

אם האדם מחפש שמה שהוא רוצה יגיע אליו בקלות ובלי מאמץ, המשמעות היא שהוא אינו מייקר אותו ואינו רוצה אותו באמת; לעומת זאת, מי שרוצה משהו באמת, הוא רוצה לטפח את הרצון שלו לכך, וממילא הוא רוצה להשקיע בו ולעבוד קשה כדי להשיג אותו. בניגוד ללבן שמפחד להתחייב, התענוג של יעקב אבינו הוא דווקא כן להתחייב. אדרבא, יעקב מחפש שיהיו לו בחיים דברים שהוא יוכל להתחייב אליהם ולהשקיע בהם.

אנו רואים זאת לאורך כל דרכו של יעקב בפרשה: בהתחלה הוא עובד ומשקיע כדי לפרנס את עצמו. לאחר מכן, כאשר הוא רוצה להתחתן ולהקים משפחה, הוא עובד ארבע עשרה שנה בשביל נשיו. ובהמשך, הוא משקיע ועובד בכל כוחו כדי להיאבק בתפיסת השקר של לבן, כך שהוא מעיד על עצמו: "הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה". כאשר אדם רוצה שיהיה לו רכוש משלו ומקום משלו, הוא רוצה לרצות את זה, ולכן הוא אוהב להשקיע בכך. יעקב אבינו עובד ומשקיע כי הוא באמת רוצה, והעמל שלו הוא הביטוי של רצונו.

מחשוף הלבן

מתוך הניגוד שבין מהלך חייו של יעקב לבין מהלך חייו של לבן, נחשף פרצופו האמיתי של לבן. רחל ולאה מבינות שאביהן אינו קשור אליהן באמת ורק מחפש להרוויח מבלי להתחייב ("הלא נכריות נחשבנו לו"), ואילו יעקב משקיע ומתחייב אליהן באמת. מתוך כך יעקב כובש את ליבן, והן מחליטות לעזוב את בית אביהן וללכת אחריו.

גם בימינו, מול תרבות הפרוגרס שעוטפת את האינטרס במילים יפות, הדרך לחשוף את הזיוף היא לחזור לתנועת הנפש של יעקב אבינו. להבין שהחיות האמיתית שלנו לא נמצאת בלהיבלע בתאוות הרגע, וגם לא בריחוף חסר מחויבות לשום דבר. החיות האמיתית והתענוג האמיתי נמצא בהתמסרות לעמל, לעבודה קשה על מה שבאמת יקר לנו, שמתוכה אנו נקשרים אליו בפנימיות.

שנזכה ללכת בדרכו של יעקב אבינו, ולהתמסר לגמרי לעבודת ה'...

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי